

Комисија за очување националних споменика, на основу члана V став 4 Анекса 8 Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини и члана 39 став 1 Пословника о раду Комисије за очување националних споменика, на сједници одржаној од 3. до 9. маја 2005. године донијела је

ОДЛУКУ

I

Градитељска цјелина – Стари град Зворник проглашава се националним спомеником Босне и Херцеговине (у даљњем тексту: национални споменик).

Национални споменик чине зидови и објекти Старог града Зворника и покретно наслеђе које се налази депоновано у ЈУ Народна библиотека и музејска збирка у Зворнику.

Национални споменик се налази на локацији означеној као к.ч.бр. 1969, 1962, 2019, 2020, 2021, 2022 и 2023 (нови премјер), што одговара к.ч. број 96/3 уписан у з.к. уложак број 61, к.ч. бр. 96/1 и 96/2 уписан у з.к. уложак број 60 (стари премјер) к.о. Зворник, Општина Зворник, Република Српска, Босна и Херцеговина.

На национални споменик се примјењују мјере заштите утврђене Законом о спровођењу одлука Комисије за заштиту националних споменика установљене у складу са Анексом 8 Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини ("Службени гласник Републике Српске" број 9/02).

II

Влада Републике Српске дужна је да обезбиједи правне, научне, техничке, административне и финансијске мјере за заштиту, конзервацију и презентацију националног споменика.

Комисија за очување националних споменика (у даљњем тексту: Комисија) утврдиће услове и обезбиједити средства за израду и постављање информационе табле са основним подацима о споменику и одлуци о проглашењу добра националним спомеником.

III

I зона заштите обухвата простор дефинисан у тачки I став 3 ове одлуке. У тој зони проводе се сљедеће мјере заштите:

- дозвољени су само истраживачки радови и конзерваторско-рестаураторски радови, укључујући и оне чији је циљ презентација споменика, уз одобрење министарства надлежног за просторно уређење Републике Српске (у даљњем тексту: надлежно министарство) и стручни надзор надлежне службе

заштите наслеђа на нивоу Републике Српске (у даљњем тексту: надлежна служба заштите);

- простор споменика биће отворен и доступан јавности и може да се користи у едукативне и културне сврхе;
- није дозвољено одлагање отпада.

II зона заштите обухвата заштитни појас у ширини од 50 м од граница површине коју заузима I зона заштите у Доњем и Горњем граду. У тој зони није дозвољена изградња, нити извођење радова који би могли да утичу на измјену подручја и промјену амбијента;

- није дозвољено обављање радова на инфраструктури осим уз одобрење надлежног министарства и стручно мишљење надлежне службе заштите;
- није дозвољено одлагање отпада.

С циљем трајне заштите националног споменика, потребно је обезбиједити:

- чишћење зидина утврде, зидова кула, осталих простора и околине од дивљег раслиња које представља опасност за структуру споменика;
- конструктивну санацију кула и зидина на мјестима гдје су се појавиле пукотине и пријети урушавање конструкције;
- уклањање објеката који оригинално не припадају споменичкој цјелини;
- израду и провођење програма презентације националног споменика.

IV

Изношење покретног наслеђа из тачке I став 2 ове одлуке (у даљњем тексту: покретно наслеђе) из Босне и Херцеговине није дозвољено.

Изузетно од одредбе става 1 ове тачке, дозвољено је привремено изношење археолошких налаза из Босне и Херцеговине ради презентације или конзервације уколико се утврди да конзерваторске радове није могуће извршити у Босни и Херцеговини.

Одобрење у смислу претходног става даје Комисија уколико недвосмислено буде утврђено да то ни на који начин неће угрозити покретно наслеђе.

У свом рјешењу о одобрењу привременог изношења покретног наслеђа из Босне и Херцеговине Комисија утврђује све услове под којима се то изношење може да изведе, рок за поврат у Босну и Херцеговину, као и задужење појединих органа и институција на обезбјеђењу тих услова и о томе обавјештава Владу Републике Српске, надлежну службу безбједности, царинску службу Босне и Херцеговине и јавност.

V

Стављају се ван снаге сви спроведбени и развојни просторно-плански акти који су у супротности са одредбама ове одлуке.

VI

Свако а посебно надлежни органи Републике Српске, градске и

општинске службе суздржаће се од предузимања било каквих радњи које могу да оштете национални споменик или доведу у питање његову заштиту.

VII

Ова одлука доставиће се Влади Републике Српске, министарству надлежном за просторно уређење Републике Српске, министарству надлежном за културу Републике Српске, надлежној служби заштите и општинским органима управе надлежним за послове урбанизма и катастра ради спровођења мјера утврђених у тач. II - V ове одлуке и надлежном општинском суду ради уписа у земљишне књиге.

VIII

Саставни дио ове одлуке је образложење са пратећом документацијом које је доступно на увид заинтересованим лицима у просторијама и на веб-страници Комисије (<http://www.aneks8komisija.com.ba>).

IX

Даном доношења ове одлуке са Привремене листе националних споменика Босне и Херцеговине («Службени гласник БиХ» број 33/02, «Службени гласник Републике Српске» број 79/02, «Службене новине Федерације БиХ» број 59/02 и «Службени гласник Брчко Дистрикта БиХ» број 4/03) брише се национални споменик уписан под редним бројем 773.

X

Према члану V став 4 Анекса 8 Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини, одлуке Комисије су коначне.

XI

Ова одлука ступа на снагу даном доношења и објавиће се у «Службеном гласнику БиХ».

Ову одлуку Комисија је донијела у сљедећем саставу: Зеупер Ahunbay, Амра Хаџимухамедовић, Дубравко Ловреновић, Љиљана Шево и Tina Wik.

Председавајућа Комисије

Љиљана Шево

Број: 05.1-02-104/05-6
3. маја 2005. године
Сарајево

Образложење

I – УВОД

На основу Закона о спровођењу одлука Комисије за очување националних споменика, успостављене према Анексу 8 Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини члана 2 став 1, “национални споменик” је добро које је Комисија за очување националних споменика прогласила националним спомеником у складу са чл. V и VI Анекса 8 Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини, као и добра уписана на Привремену листу националних споменика Босне и Херцеговине све док Комисија не донесе коначну одлуку о њиховом статусу, а за што не постоји временско ограничење и без обзира на то да ли је за наведено добро поднесен захтјев.

Комисија за очување националних споменика донијела је одлуку о стављању градитељске цјелине Стари град Зворник на Привремену листу националних споменика БиХ под редним бројем 773.

У складу са одредбама Закона, а на основу члана V став 4 Анекса 8 и члана 35 Пословника о раду Комисије за очување националних споменика, Комисија је приступила спровођењу поступка за доношење коначне одлуке о проглашењу добра националним спомеником.

II - ПРЕТХОДНИ ПОСТУПАК

У поступку који претходи доношењу коначне одлуке о проглашењу извршен је увид у:

- документацију о локацији имовине и садашњем сопственику и кориснику добра (копију катастарског плана и земљишнокњижни извадак),
- податке о садашњем стању и намјени добра, укључујући и опис и фотографије, податке о оштећењима у току рата, податке о интервенцијама на рестаурацији или другој врсти радова на добру итд.,
- историјску, архитектонску или другу документарну грађу о добру.

На основу увида у прикупљену документацију и стање добра утврђено је слjedeће:

1. Подаци о добру

Локација

Зворник се налази 74 км јужно од ушћа Дрине у Саву. Утврђење је саграђено на тешко приступачном планинском масиву Млађевцу, на излазу Дрине из клисуре у плодну равницу, гдје се развило цивилно насеље. На сјеверу је Млађевац ограничен доњим током Бјелобарске ријеке, на истоку Дрином, на западу потоком Мекињом и путем који води у село Султановиће, а на југу доњим током ријеке Јошанице.

Дио горњег тока Дрине од ушћа у Саву, низводно до Зворника, у античком периоду био је плован, а о томе има података и из каснијих периода (Бојановски, 1981, 190; Челеби, 1979, 484). Због преласка преко Дрине и

стратешког положаја, у средњем вијеку, а нарочито у османском периоду, Зворнику се придавала велика важност. Утврда је бранила пут који је из Србије водио у Босну према Сарајеву и Дубровнику, те Тузли и Сребреници и контролисала је комуникацију која је лијевом страном Дрине водила према Сријему (дубровачки пут), као и важан трансверзални пут из долине Спрече за Колубару, који је водио скелом у Србију.

Историјски подаци

Праисторија и антички период

Подручје тврђаве и некадашњег подграђа утврђења (вароши) у Зворнику није много истраживано. У околини Зворника, између ријеке Сапне на сјеверу и Дрињаче на југу, откривени су равничарска и градинска насеља и гробне хумке из неолита, енеолита, бронзаног и жељезног доба. Локалитети из античког доба такође су мало истраживани. Највише их је откривено у долини Сапне, те уз лијеву обалу Дрине. Ови посљедњи, заједно са праисторијским налазиштима, осим ходолошких испитивања, помогли су установљавању трасе античке комуникације која је, вјероватно, служила и у праисторији. У античко доба и касније (њим је прошао и Челебија) из подручја Дрињаче водио је пут ка Зворнику у коме је убицирана путна станица *Ad Drinum*, те даље према Мачви или ка ушћу Дрине у Саву (Бојановски, 1981, 180, 185).¹ Овдје су живјела панонска епихорска племена Амантини и Сирмиенци, а на обје обале Дрине око Зворника пред крај старе ере боравили су Скордисци (Бојановски, 1988, 236). Подручје Зворника, вјероватно до Дрињаче, припадало је провинцији Панонији, а каснијим административним подјелама било је на територији *Pannonie Inferior* и *Pannoniae Secundae* у агеу колоније *Sirmiensis* (Бојановски, 1988, 342). Због такве ситуације, претпоставља се да је на подручју утврђења у Зворнику постојала нека праисторијска градина, а касније римска утврда.²

Једини налаз у данашњем Зворнику, и то случајни, јесте касноантичка гробница на свод из 5-6. вијека, откривена при грађевинским радовима у махали Замлаз.

Средњи вијек

Подручје Зворника било је у оквиру раносредњовјековне жупе Подриње или Сапна, која је заузимала географску цјелину између ријеке Дрине и крајњих источних изданака планине Мајевице. Сјеверна граница је била на разводним косама између сливова рјечица Тавне и Сапне, а на југу корита Дрињаче и Јадра. Ово подручје, које према величини одговара старим босанским жупама, у каснијим временима постало је центар шире области (зворнички кадилук). Стара жупска организација најкасније у првој половини 14. вијека разбијена је на котареве-кнежије Кушлат, Зворник и Сапну, а убрзо затим, око половине 14. вијека, долази до интеграције средњег Подриња у област Усоре. Зворник је припадао "области Подриња" које се од 1366. године до краја босанске самосталности јавља у титули босанских краљева (Анђелић, 1977, 19, 25; исти, 1977.а, 264, 266-267; Ханџић, 1975, 23).

У касном средњем вијеку Зворник је био посебан управни котар (жупа – кнежија) који је, заједно са котаревима градова (утврђења) Шубина и Кушлата, те Сребреницом и Лудмером, припадао владарском домену за који су се

¹ Подаци узети из Археолошког лексикона БиХ, том 2, регија 6, Сарајево, 1988, 88-96.

² Податак из документације Завода за заштиту споменика у саставу Федералног министарства културе и спорта, Мухамед Крешевљаковић, Историјска основа, 1986.

повремено отимали босански, угарско-хрватски и српски владари (Анђелић, 1977, 262; исти, 1977.а, 258).³ У том периоду уз утврђење у Зворнику, због повољних саобраћајних и уопште економских прилика, развило се подграђе *Subsuonich* са јаком и многобројном колонијом Дубровчана и високим степеном самоуправе, са кнезом и савјетом пургара. Све то сврстава утврђење и подграђе у Зворнику у ред најразвијенијих насеља тадашње Босне.

У историјским изворима Зворник се помиње први пут 1410. године. За вријеме владавине српског краља Драгутина (1284 -1316.) не могу тачно да се одреде границе између Драгутинове државине и Босне. Претпоставља се да је његова владавина обухватала отприлике корајско, теочачко и бијељинско подручје, те, можда, на западу Соли, тако да Зворник није потпадао под његову власт (Ханџић, 1975, 95).

Године 1410. Хрвоје Вукчић даровао је угарском краљу Сигисмунду у сјевероисточној Босни градове и тргове Сребреницу и Кушлат, те тврђаве Бродар и Сусјед, а Сребреник је угарски краљ **Сигисмунд освојио 1405. године**;

На сјеверу је створио усорску област под непосредном угарском управом (Ђирковић, 1964, 214). У сукобу босанског краља Твртка II и деспота Ђурађа 1432 -1433. године око Сребренице краљ је био поражен код Зворника. Деспот је заузео област Зворника, а у његовим рукама остали су Сребреница и источни дио Усоре, западно од линије Зворник – Теочак, све до Саве на сјеверу. Од тада се деспот Ђурађ називао господарем Зворника и цијеле Усоре. Зворничко подручје је било у власти деспота од 1432. до 1458., тј. 26 година, а сребреничко 1410 -1458. године. Власт српских деспота с лијеве стране Дрине није континуирано трајала. Од 1410. до 1460. године Сребреница је мијењала власт – пет пута је била српска, четири пута босанска и три пута османска. Још у припремама за заузимање деспотовине 1438. године Османи су прешли на босанску страну Дрине. Шта је било са Зворником у то вријеме није јасно. Претпоставља се да је дошао у руке босанског краља. О Зворнику нема никаквих вијести од 1435. до 1461.године (Ханџић, 1975, 28, 94).

Док су европски рудници од средине 14. вијека све више замирили, у Босни су рудници у којима је била интензивна производња тада, а нарочито у 15. вијеку постали најјача привредна средишта. Многа мјеста, иако нису имала непосредно рударску производњу, израстају у напредне привредне центре уколико се у њима трговало племенитим металима. Међу њима су веома значајни Високо и Зворник. Његовом привредном успону, осим близине Сребренице, допринио је и повољан положај на раскрсници важних путева за Босну, Србију и Мађарску. На тим основима у периоду између 1410 - 1430. године Зворник се развио у важно трговачко средиште средњег Подриња (Ковачевић - Којић, 1978, 58-59). Постојање јаке дубровачке колоније у Зворнику може да се прати од 1415. до 1432. године. Током тих година у њему је боравило до 640 чланова колоније дубровачких трговаца. Пошто се у ово вријеме Сребреница налазила под влашћу деспотовине, сматра се да се у том периоду у Зворнику развила најјача дубровачка насеобина на подручју средњовјековне Босне. Осим дубровачких трговаца, Зворник је био интересантан и дубровачким занатлијама. Роба за Зворник увозила се преко Олова и Гласинца. Ово мјесто је постало упориште за дубровачку трговину на широком основу. Сребро, нарочито оно из оближње Сребренице, било је

³ Из историјске литературе није јасно да ли је и у којем периоду великашки род Златоносовића држао у свом посједу Зворник и околину (упоредити Анђелић, 1977. и 1977.а и Ханџић, 1975, 24).

основни производ којим су Дубровчани трговали, а поред више врста робе, доста се трговало и оружјем, ножевима и коњском опремом (Ковачевић - Којић, 1978, 196, 197, 329, нап.103).

Осим са Сребреницом, са којом су били уско повезани, дубровачки трговци су пословали и у другим мјестима у Босни и Србији: Високом, Крупњу, Београду, Руднику, Приштини, а трговали су и са Илоком и Мађарском (Ковачевић - Којић, 1978, 166).

Послије 1430. године нагли успон рударских мјеста, у овом случају Сребренице, временски се поклапа са одумирањем Зворника, који је, осим Високог, до 1430. године био главни центар босанске трговине (Ковачевић - Којић, 1978, 60, 73). Послије 1432. године, када је Зворник припао Деспотовини, дубровачки трговци су га напустили и прешли у Сребреницу. Разлог за то је био пословни, а не политички, јер се и Сребреница налазила у Деспотовини.

У документу из 1446. године, у вријеме када је Зворник припадао српској држави, али уз све јачи притисак Османлија, јавља се војвода који је био заповједник тврђаве и представник власти (Ковачевић - Којић, 1978, 253). У неколико докумената дубровачког архива забиљежено је да је понеки њихов трговац изградио кућу у подграђу тврђаве у Зворнику. У подграђу, око 1,5 км од тврђаве, налазио се и фрањевачки самостан са Црквом св. Марије (Ковачевић-Којић, 1978, 264-265). Не зна се тачно кад је подигнут самостан. У дубровачкој грађи први помен овог самостана је из 1423. године. Баслер сматра да се податак *S. Maria in Campo* у попису фрањевачких самостана Бартула Пизанског краја 14. вијека односи на самостан у Зворнику (Ковачевић - Којић, 1978, 60; Баслер, 1973, 203).

Значај и важност појединих градских насеља могу да се цијене и по томе што су Османлије, након освајања, неке од њих узеле за своје административне центре вишег или нижег ранга. Зворник је постао центар санџака (Ковачевић - Којић, 1978, 347).

Османски период

Дефинитивним падом Деспотовине 1459. године под османску власт су потпали и њени дијелови на лијевој обали Дрине, тј. рударско Подриње и дијелови усорске области, вјероватно још почетком 1460. године (Динић, 1955, 86). Та подручја припојена су Смедеревском санџаку у чијим су границама остала до 1480. године. Из пописа Смедеревског санџака 1476/77. године види се да у тврђави у Зворнику, као и у Сребреници, служе власи као мартолови и примају плату (Ханџић, 1975, 99, 100). Након пада највећег дијела босанскохерцеговачке територије под османску власт 1463. године услиједила је противофанзива угарских и домаћих снага. Основане су Јајачка, Сребреничка и Шабачка бановина. У јесен 1464. године угарски краљ Матија Корвин сакупио је бројну војску која је, под заповједништвом Ивана Запоље, безуспјешно опседао зворничко утврђење. Султан Мехмед II хитно је упутио војску према Зворнику под заповједништвом Махмуд-паше Анђеловића с којим је био и смедеревски санџак-бег Михаил-оглу Али-бег, чије су јединице разбиле угарску опсаду града (Трухелка, 1904, 19; Thalloszy, 1916, 192-196).

Маџари су стално угрожавали сјеверне граничне посједе освојених османских области, углавном се крећући долином Дрине. Вук Гргуревић је 1476. године накратко опседао Зворник, попалио Сребреницу и стигао до подграђа Кушлата. Као посљедица тих продора услиједило је, због потребе за чвршћом одбраном и бољом организацијом стечених посједа, оснивање Зворничког

санџака око 1480. године (Ханџић, 1975, 43). Зворнички санџак настао је одвајањем западних дијелова Смедеревског санџака у средњем Подрињу, тј. рударске и горовите области са обје стране Дрине и неких подручја сјевероисточног дијела Босанског санџака, у посебну административну јединицу са сједиштем у Зворнику. На основу најраније познатог недатираног пописа Зворничког санџака, који је могао настати између 1480. и 1512. године, у основно језгро санџака били су укључени Сребренички, Брвенички и Зворнички кадилук, који је морао бити основан већ 1460. године иако је први помен о њему из 1477. године.⁴ У документу од 25. маја 1491. године помињу се *Балибег мир-и лива зворничког града (санџака) и мевлана Суле, кадија зворничког града, те два силахдара* (високо позициониран дворјанин султана или службеник намјесника), чланови одбора под чијим су надзором поправљани утврђени градови Зворник и Сребреница, од маја до септембра те године (Ханџић, 1975, 49).

Коначни територијални облик овај санџак је добио 1521. године падом Шапца и Београда под османску власт. Тада је освојена и цијела Мачва, те су Османлије припојиле Зворничком санџаку двије мачванске нахије и дио Посавине у Босни (Ханџић, 1975, 42-49, 55). Све до периода између 1526. (битке на Мохачу) и 1537. године (освајања Славоније) овај санџак је имао обиљежја истакнуте војне крајине. У попису из 1512. не помињу се тимари посаде градова у ближем зворничком окружењу (Перина, Кушлата и Сребренице), као ни самог Зворника. Значи да су их чувале улufeџијске посаде војника (дневничара) са свим родовима војске: мустахфизима (чувари тврђава, главни род локалних војних снага), азапима, фарисима (коњаницима), мартолозима и тобџијама, као у свакој пограничној области. Мало прије 1533. године војници тврђавске посаде у Зворнику добили су сталне тимаре. Тада је у Зворнику била посада од 120 сталних мустахфиза-тимарлија. Највећи записан број од 156 мустахфиза је био у Зворнику, као важном пограничном граду 1477. године. Толико је било и азапа. Мартолоса је било око 100, а фариса мало више него мартолоса. Уз њих су биле и једна до двије оде (десетине) тобџија. Укупно у вријеме серхата (војне крајине) у Зворнику је била посада од око 500 људи. У попису из 1533. године наведено је да је у тврђави 118 мустахфиза и мало припадника пратећих родова војске. Убрзо је бројност тврђавске посаде знатно смањена, смањена је готово на четвртину, јер је Зворник изгубио стратешку важност при помјерању граница на Саву и даље на сјевер (Ханџић, 1975, 160-163).

У периоду када је овај предио био серхат, сједишта органа власти и културне муслиманске установе налазили су се једино у оквиру утврђених градова. У Горњем граду зворничке тврђаве била је подигнута џамија Мехмеда II ел-Фатиха, настала између 1460. и 1480. године. Око џамије се развила стамбена четврт која се у пописима назива *Махала џамије султана Мехмеда-хана*. У махали су били дућани живежних намирница, магацин хране и чатрња (Ханџић, 1970, 158).

У Доњем граду, за који није тачно установљено када је саграђен, била је подигнута једна џамија која се налазила до Царске капије. Вјероватно је обални дио утврђења грађен крајем 15. и у 16. вијеку. Из 1491. године постоје

---

⁴ Навод о оснивању Зворничког кадилука дат је према Ханџићу, 1975, 49-50, уз ауторов осврт на стање познавања османских раних извора у вријеме када је Шабановић писао *Босански пашалук*, 1959. године.

документи о плаћању великих издатака за набавку грађевинског материјала и мајстора (Мазалић, 1956, 250-255; Ханџић, 1970, 158).

Као последица рапидног урбаног развика зворничког подграђа и прерастања у касабу, нестали су Црква св. Марије и самостан које су фрањевци напустили око 1538. године (Ханџић, 1975, 72-73, 91).

У војно - административном погледу Зворнички санџак је од оснивања па до 1541. године припадао Румелијском пашалуку. Када је основан Будимски пашалук, Зворнички санџак је ушао у његов састав. Када је 1580. године основан Босански пашалук, Зворнички санџак је припао њему. Санџак-бегови су се често мијењали па није могуће дати њихову комплетну листу. Од 1490. до 1700. године могу да се наброје само имена 19 зворничких санџак-бегова. Њихово сједиште до преткрај 16. вијека било је у тврђави, а касније, према потреби, у Доњој Тузли, Шапцу или касоби испод зворничког града.

Први познати зворнички санџак-бег је Бали-бег 1491. године, а затим се помиње Мустафа-бег 1501. године, Синан-бег 1514. године, те Хаџи Мустафа-бег 1517. године. С краја 1517. године помиње се вијест да је убијен зворнички санџак-бег Öksünig-бег. Из 1526. године познат је Мурад-бег. Күçүк Бали-бег је био зворнички санџак-бег 1528. У Зворнику и другим мјестима оставио је задужбине, а умро је као будимски беглербег (паша) 1541. године у Будиму. Прије Бахши-бег у Зворнику подигао је дервишку текију са мусафирханом (гостионицом) и друге објекте, те се за све основао и вакуф. Затим, слиједи 1533. године Џафер-бег 1534, Хизир-бег 1543, те Синан-бег 1548. године. На том положају 1558. године се помиње Ахмед-бег, праунук султана Селима I. Слиједи Хусеин-шах 1559, Шабан-бег 1565, Хизир-бег 1567. и око 1570. године Искендер-бег 1571, Џафер-бег до 1574, када је поново именован Искендер-бег, Ферхад-бег 1585, Синан-бег 1592, Меми-бег 1593. Послије 1593. познати су Мехмед-бег из 1606. и Омер-бег 1637. године (Ханџић, 1975, 59-64; Мазалић, 1955, 91). Зворнички санџак укинут је 1851. године.

Нахија Зворник припадала је царском хасу. За разлику од осталих нахија, није имала уобичајен облик територијално-административне јединице. Обухватала је насеља дуж главног пута од Новог Села (јужно од Зворника) до града Теочака. У Зворнику је православно свештенство евидентирано у османским пописима око 1480. године. Иако се не зна тачан датум оснивања Зворничке епископије, према Ханџићевом мишљењу, то је морало да буде убрзо последије 1480. године. Претпоставља се да се њена јурисдикција подударала са територијом тог санџака. Први подаци о зворничким епископима су с краја треће и почетка четврте деценије 16. вијека. Зворнички епископ Теофан помиње се 1541, а 1561. године зворнички митрополит Павле (Ханџић, 1975, 105-114; Мазалић, 1955, 88).

Према попису из 1533, до када је Зворник имао важан војно-стратегијски и административни значај, подграђе града представљало је насеље са 113 муслиманских, 29 хришћанских кућа, те 7 инокосних (муџереда). Средином 16. вијека Зворник је добио статус касаве. Према попису 1548. године, касаба је имала 8 махала, које су се називале према занатима, са 432 муслиманске куће, и једну хришћанску махалу са 30 домаћинстава. У Зворнику су постојала три дијела града: а) кал`а и насеље у њој, б) нефс/касаба и ц) варош са Црквом св. Марије (Ханџић, 1975, 136, 144-148).

Мало прије 1600. године у Зворнику је боравио босански бискуп фра Фране Стипановић-Баличевић. Зворник је описао као утврду са добрим и лијепим зидом (Мазалић, 1955, 89).

При прегледу тврђаве који је обавио Сахрош Ибрахим-паша Мемибеговић 1620. године за Зворник је записано да је град опасан зидом “са малом тврђавом, те неким кулама и обором” . Француз Quiclet је 1658. године прошао кроз Зворник, на путу за Цариград. За утврђење је написао да је рушевно, али да има кастелана (диздара), тобџију и неколико официра. Тврђаву назива “ Iç'kalasi ”. Напомиње да се градска врата затварају мимо обичаја код Османлија. Уз градска врата је уочио, као и касније Челеби, који је боравио у Зворнику 1660. године, велики топ без лафета (Мазалић, 1955, 92). Челеби пише да тврђавом управља диздар са 150 момака градске посаде. За зворничко утврђење вели да цитадела (Ич'кала - вјероватно Горња тврђава) има двије гвоздене капије које су окренуте према истоку (тај опис се односи на бастион). У унутрашњости града, на потијесном мјесту, налазе се тврђавске куће, Ебу`л Фетхова џамија, џебхана (складиште оружја), житни магацин и чатрње, а на бастионима мали шахи-топови (царски топови). У Доњем граду помиње градски бедем уз обалу ријеке Дрине, који је озидан и набијен, онако као што се подзиђују обале. По њему су нанизани прозори с доклатима окренутим према Дрини (машикулама). Једну капију зову Царева капија *Hungar kapusi*. Она је окренута према сјеверу. С те капије је Ебу`л Фетх-Мехмед-хан ударао на град. У близини капије налази се Царева џамија, а пред њом, на обали ријеке Дрине, лежи град Царин, тј. цитадела (ич`кала) Доњег града. Ту има 11 баљмез топова и сви су окренути према Дрини. Бедеми тога града су дебели до 12 стопа, а високи 18 неимарских аршина.

Аустријска царска војска, под командом Лудвига Баденског, 1688. године након кратке опсаде заузела је Зворник. Један дио пука “Лесли” боравио је у Зворнику зиме 1688/89. године. Њихов свештеник Vzenski за тврђаву вели да је прастара. Он пише о два дијела тврђаве, а посебно за Доњи град вели да има двоја врата и нижи обалски зид, “обичну турску џамију” са станом за муфтију. Османлије су покушавале да опет заузму утврђење. Аустријска војска је, према овом аутору, тада поткопала (лагумирала) цијело утврђење. У јуну 1689. Османлије су опсјеле град под командом Топал Хусеин-паше и Мухамед-паше Сурпане и заузеле га 1. августа (Мазалић, 1955, 94-96).

Аустријски генерал Петраш је 1717. године опсједао Зворник, али га је премоћна османска војска, која је дошла Зворнику у помоћ, под командом Њехаје (помоћник босанског беглербега) Ибрахим-пашом одбранила. У то вријеме у Босни се оснивају капетаније. Зворничка капетанија је основана између Карловачког (1699) и Пожаревачког мира (1718) или одмах после овог другог. Осим утврђења у Зворнику, њој је припадао и град Кушлат. Зворнички капетани, о којима има мало података, све вријеме су били из породице Фидахића. Први је по имену познати Мехмед-капетан око 1730. године. Већ 1737. помиње се као бивши капетан. Истакао се у бојевима против Аустријанаца 1737. и 1739. године, добио је титулу паше и почасни назив гази. Умро је 1647. године као зворнички санџак-бег. Сљедећи познати капетан био је Абдулах-капетан, који је вршио ту дужност у периоду прије 1759. до после 1777. године. При поправци зворничког утврђења 1765. био је повјереник, а под његовим надзором обављен је један мањи поправак на граду 1777. године. Наслиједио га је Мехмед II (после 1777. до 1802. године). Почетком српског устанка, као противник дахија, помагао је устанике савјетима и муницијом, али их је напустио када устаници нису постигли договор са османском влашћу. Када су устаници опсјели Вишеград, Мехмед-капетан је дошао са војском у помоћ том граду. С босанском војском учествовао је и у боју на Мишару, гдје је 1808.

погинуо. Наслиједио га је Али-паша Фидахић, који је од 4.10.1806. године био санџак-бег, а од 1811. и капетан. Али-пашу је наслиједио син Махмуд-паша, који је постао капетан у периоду после 1811. а прије 1818. године. Он је, такође, вршио обје дужности као и његов отац (санџак-бег и капетан) за вријеме везировања Абдурахим-паше.

Сљедећи капетан је био Али-бег, стричевић Махмуд-паше. Нови босански везир Абдурахим-паша није се усудио ићи у побуњено Сарајево, него се задржао извјесно вријеме у Зворнику. Али-бег је са 1.000 војника продро у Сарајево, похватао вође побуне против укидања јаничара, одвео их у Зворник, гдје их је нови везир погубио 8.3. 1827. године. За ове заслуге Али-бегу је бератом дата зворничка капетанија, што је изазвало сукобе између Али-бега и Махмуд-паше, те су у Зворнику била два капетана, све до Али-бегова пораза. Махмуд-паша је остао капетан до укидања капетанија 1835. године. (Крешевљаковић, 1991,75, 185-190).

Провалама аустријских трупа на босанску територију крајем 17. и у првим деценијама 18. вијека зворничко утврђење је опет постало стратешки важно. Тек од 18. вијека у зворничкој тврђави служе два диздара. До тада је један диздар заповиједао цијелом посадом тврђаве, јер је град био далеко у позадини (Крешевљаковић, 1953, 13). Град је поправљан и утврђен, тако да је издржао аустријске навале 1717. и 1737. године. Од тада га је османска власт стално одржавала. Током 18. и 19. вијека зворнички град без сумње више пута је проваљиван, али су се сачували подаци о томе само из 1777. и 1849. године. При прегледу утврђења 1838. године Зворнику није требао поправак. Уједно, од 18. вијека зворничка тврђава се сматра једном од најјачих, ако не и најјачом у Босни. Поправљана је и дограђивана 1762, 1765. и 1777. године. Од родова војске помињу се, осим градских чувара (мустахфиза) и тобџија, још лака пјешадија у тврђавама (азапи), коњаници (фариси) и оружари (цебеџије).

Године 1838. град је био у добром стању. Колика је била његова важност говори и податак о постојању 85 топова, од чега је 46 топова ускладиштено у џебхани (1688. у Горњем граду било их је 13, а у Доњем граду 26) (Крешевљаковић, 1952, 181). Горњи град је поправљан 1849. године (Мазалић, 1955, 110). У седмој деценији 19. вијека кроз Зворник је прошао Климент Божић, тумач њемачког конзулата у Босни, који за тврђаву вели да је стара, али прилично очувана и да у Горњем граду има много неупотребљивих топова (Мазалић, 1955, 111).

Османска посада била је распоређена у зворничкој тврђави све до 1878. године, када се аустроугарска посада смјестила само у Горњи град и ту остала до краја првог свјетског рата 1918. године. У том периоду Доњи град је почео да пропада. У Горњем граду била је и посада Југословенске војске све до 1934. године (Крешевљаковић, 1953, 14; усмено саопштење Рајка Аврамовића, кустоса Музеја у Зворнику).

2. Опис добра

Данас се у рушевинама на површини од 49.000 м² распознају Горњи, Средњи и Доњи град.

Средњовјековни период

Средњи град, Велика кула. Прва кула која је подигнута у градитељској цјелини старог зворничког града је Велика кула у средишњем дијелу утврђења. Првобитно то је био типично средњовјековни комплекс са правоугаоном кулом и малим обором око ње. Зараван дуга 60 м, на којој је кула саграђена, била је са

свих страна, осим са сјеверне, окружена неприступачним стрминама. Двориште куле је опасно масивним и до 2,0 м дебелим зидовима. Састојало се од два дијела: једног уског и тијесног (цвингер) и једног ширег дијела у коме су установљени остаци зидова неког непознатог објекта или доградње (Ђ. Мазалић, 1956, 250). Улаз у двориште је био на сјеверозападној страни, гдје се налазе остаци капије из османског периода. Капија (димензија 3,0 м x 2,30 м) је имала камени довратник са горњим полукружним завршетком. Дебљина зида на том мјесту износила је 1,25 м.

У основи куле разазнају се двије трећине круга окренутог према западу, а усјек према истоку. Кула је првобитно била знатно нижа од данашње, о чему свједоче откривени зидови у њеној унутрашњости. Дужина преосталог источног зида куле износи 8,0 м. Улаз, који је у каснијим преправцима куле зазидан, био је смјештен на југоисточној страни, на висини од 4,0 м. Довратник је имао полукружни завршетак на горњој страни. Заокружени облик кула је могла добити мало касније, почетком примјене ватреног оружја. (Ђ. Мазалић, 1956, 251). Нови правоугаони улаз је отворен на сусједном додатом зиду, на висини од око 5,0 м. Техника зидања указује на то да је до ове доградње дошло прије успостављања османске управе. Висина куле, која се према врху знатно сужава, износи од 18 до 20 м, а обим више од 50 м. У другом свјетском рату Нијемци су пробали зидове у доњем дијелу куле, те је унутрашњост затрпана порушеном зидном масом. Пробијени ходник у нижем дијелу куле водио је до мале просторије чија је намјена непозната.

Кула је зидана од притесаног камена из околине. За зидање је коришћен кречни малтер у великим количинама, а мјестимично и за заравнавање спољних и унутрашњих лица зидова. Језгро зида чини смјеса од ломљеног камена и малтера. Горњи дио куле, у висини од 4 до 7 м, дозидан је касније. При самом врху, на сјеверној и источној страни, налази се по један прозорски отвор са полукружним завршетком. На западној страни куле назире се остаци сличног отвора. У близини отвора су четири конзоле које су носиле неку истурену доградњу, те остатак пушкарнице која је служила за контролисање улаза у кулу. Испод конзола, у водоравном низу, узидани су метални обручи, слични топовским цијевима, непознате намјене.

Горњи град. Нови начин ратовања, употреба ватреног оружја и потреба да се овај комплекс боље заштити са сјеверозападне стране узроковали су развој Горњег града. Овај дио града лежи на платоу окруженом високим зидом. При врху платоа подигнут је главни одбрамбени штит у ком је вјероватно била и једна кула. На сјеверозападној страни овог штита је био ископан попречни јарак. На крајњој источној страни платоа, на најдоминантнијем мјесту, стајао је бастион или једна од кула које се помињу у извјештају краља Матије. Са јужне стране од овог бастиона водио је пут до Велике куле. Пут је био заштићен са обје стране високим зидом који је сачуван, углавном, у траговима и до висине од 1,0 м. Бастиони су некада стајали и на приступачнијим странама платоа, али су се сачували само јужни.

У оваквом облику град је стајао до 1433. године, када га је заузео деспот Ђурађ Бранковић⁵.

Османски период

Важност Зворника као пограничног града дошла је до изражаја и у османском периоду, када је град додатно утврђен и проширен.

---

⁵ Највјероватније је деспот Ђурађ извршио главне преправке на Великој кули (Ђ. Мазалић, 1956, 256).

Доњи град. Заузимао је површину од 7.600 м². Уз ријеку Дрину, у првим годинама османске управе, саграђена је осмероугаона кула. Као грађевински материјал Османлије су користиле стећке са оближње некрополе. Кула је затрпана до 8,0 м висине. На врху је просторија са пет топовских отвора и камин. На западној страни је улаз са полукружним надвратником. Сјеверно од ове саграђена је још једна капијска кула. Град је даље утврђен по стрмим литицама изградњом различитих упоришта која су повезана зидовима. Тако је затворен кршевити простор у облику троугла, познат као Средњи и Доњи град. Дио који се простирао поред ријеке био је заштићен капи-кулама. У оваквом облику град је трајао до почетка 16. вијека. Евлија Челеби у свом Путопису помиње Цареву џамију. Џамија је била ситуирана између сјеверне капијске куле и Великог казамата, гдје су пронађени њени темељи (Ђ. Мазалић, 1956, 255).

У 17. и 18. вијеку утврђење поприма савременији изглед. За изградњу нових објеката примјењивали су се новији материјали и технике градње. У Доњем граду, на мјесту ранијих капија, најприје су саграђене капи куле. Уз њих су, затим, подигнуте табије и ископани јарци, дубоки од 4,0 до 6,0 м.

Сјеверни улаз у град водио је испод капијске куле. Кула је масивни једносратни објекат квадратне основе. Кроз приземни дио водио је улаз у град, а на спрату је једна просторија која је на сјеверу имала топовски отвор, а на југу улаз у просторију у коју је било могуће ући само уз употребу љестви. Пред кулом је био велик јарак зидан тесаним каменом, дубок 5,0 м, а широк 6,0 м. Уз сјеверну страну тог јарка, при врху, до самог моста, био је узидан камени фрагмент из римског периода са приказом женске фигуре. Десетак метара од капије је ископано спремиште за муницију.

Осмероугаона кула је повезана зидовима са остатком утврђења у сјеверном дијелу: капијском кулом, табијом и једним малим редутотом. На табију се улазило са улице посебним степеницама из унутрашњости града. Са редутотом била је повезана дрвеним мостом. Посебне подземне степенице водиле су са улице у корито јарка. Са редута је био могућ улаз у осмероугаону кулу.

Јужни улаз Доњег града, чија је капија⁶ зазидана крајем 19. вијека, водио је преко помичног моста кроз бедем везан за табију, а затим уским пролазом поред табије и велике капи куле до града. Капи кула је објекат квадратне основе, у доњем дијелу затрпана. Из приземља до просторије на кату водило је камено степениште. Просторија је имала отворе за топовска оруђа на источној, јужној и сјеверној страни. Двадесет метара од ове капије, на самој литици, саграђена је кула која се није сачувала до данас.

Уз Дрину је ојачан раније подигнути бедем, дуг 300 м. У њему су били уграђени два мала бастиона, прсобран, велики број пушкарница и топовских отвора.

У Доњем граду је саграђен велики казамат у стијени и на њему зграда димензија 55 x 6,5 м, покривена сводом. Висина свода је 4,5 м. Улаз у објекат није могуће одредити. Објекат је девастиран први пут крајем 19. вијека, када је изграђена цеста.

Остали простор Доњег града искоришћен је за градњу објеката за становање, војничких барака и складишта.

Горњи град. У османском периоду претрпио је значајне преправке, тако да се од старих зидова сачувао само јужни зид, а остали у темељима. Заузимао

---

⁶ Изнад капије је стајао тарих који је одавно нестао. Лежиште му се и данас види. (Ђ. Мазалић, 1956, 259).

је површину од 8.000 м². На западном и сјеверном дијелу је ископан дубоки јарак, готово усправних страна, обзидан тесаним каменом. Са источне стране јарци су били затворени капијама (димензија 2,30 x 2,10 м) са полукружним надвратницима. До сјеверне капије налазила се главна улазна капија у Горњи град, која је у османском периоду позната под називом "Једренска".

Педесетак метара од западног јарка ископан је још један, у правцу сјевер-југ.

На мјесту раније средњовјековне куле изграђен је Велики бастион. Приземље првобитне куле је претворено у подземни ходник (димензија 10 X 2,5 X 2,5 м), покривен полуобличастим сводом, а служио је као веза западне табије бастиона са средишњим дијелом тврђаве. Над подземним ходником је набијен слој земље, дебео 2, 25 м. На сјеверној страни ходника је саграђено склониште за војнике.

Улаз у бастион је био на источној страни, гдје се налазио и улаз у два велика казамата: сјеверни (димензија 13,40 X 5,30 X 4,0 м) и јужни (димензија 14,0 X 4,0 X 4,0 м). Улаз у сјеверни казамат је имао полукружни завршетак. У казаматима је изграђено више камина за загријавање просторија.

Излаз из Великог бастиона омогућен је преко подземног пролаза (димензија 17,5 x 2 м) и јужног дијела западног јарка. Овај пролаз је био сакривен неком мањом зградом која није сачувана до данас ни у траговима. На западној табији су изграђени топовски положаји заштићени са свих страна земљом и растињем. Ови положаји су сачувани и наредним доградњама у вријеме аустроугарске управе.

Четрдесетак метара од Великог бастиона поправљена је цистерна. У њеној близини саграђен је још један бастион коме се прилазило бедемом са Великог бастиона. Под овим бастионом је било склониште (димензија 9,0 X 3,65 м), покривено полуобличастим сводом. Склониште је имало један тајни излаз. Источно од овог бастиона саграђен је још један сличан бастион, повезан са сусједном табијом (димензија 12,0 X 14,0 м). Од ове табије, кроз тајни пролаз, водио је пут до Велике куле. У источни и западни дио табије уграђен је по један рељеф. Најисточнији дио Горњег града претворен је у јаку табију и у један мањи бастион, а затим додатно заштићен платформама које су стајале са спољашњих страна испод бедема. У унутрашњости Горњег града био је саграђен велики број објеката за становање, канцеларије и складишта, те једна мања џамија. Према ријечима Евлије Челебије, била је то " старинска џамија, покривена оловом и таван куполом. Изнад улазних врата је стајао натпис (тарих): *"Добротвор, Освајач силни подигао је ову/џамију/ за побожне људе."* Натпис о њеној каснијој поправци гласи:

"Богомоља дервиша (ушшак), дом оних који падају ничице Године 982 (=1574)"(Челеби, 1979, 482-484). Сви ови објекти су порушени након 1878. године.

Средњи град. Средњи град је ситуиран на стрмом дијелу брда, између горње и доње тврђаве, и шири се од Велике куле до литица изнад Доњег града. Заузима површину од 33.000 м². Велика кула је сачувана у свом облику, представљајући и даље важно стратешко мјесто зворничког града. Новоизграђене куле и бастиони у зидинама, по стрмим литицама, осим стратешке, имали су конструктивну улогу с обзиром на то да су готово до врха били испуњени земљом. У сјеверном бедему изграђене су двије мање куле потковичастог облика, у доњим дијеловима испуњене земљом а од средине шупље. Нису имале пушкарнице, јер су највјероватније служиле као

осматрачнице. Друга кула се налази на једној стрмој стијени изнад Доњег града. Има облик неправилног петоугла (дужине страница 2 x 3,40 x 5,70 x 6 x 7 м). На њеној источној страни је дограђен бастион полукружне основе.

У јужном бедуу Средњег града дограђен је масивни бастион са контрафорима. Јужније су саграђена још два бастиона и између њих стамбена кула правоугаоне основе (9 x 5 м). Завршетак овог бедема чини једна округла кула којом се штитила јужна капија Доњег града.

Кроз Средњи град је водио уски пут који је повезивао Велику кулу и сјеверни дио Доњег града.

У средишту Средњег града, на малом платоу заштићеном прсобраном, некада је стајала главна градска барутхана.

За градњу зидова и кула у османском периоду коришћен је кречњак из околине зворничког града.

Аустроугарски период је обиљежен интервенцијама које се, углавном, односе на рушење објеката Старог града, а у мањој мјери на изградњу. Каравански пут у Доњем граду није више задовољавао појачани интензитет саобраћаја услед чега долази до мањих интервенција на сјеверној капији, зазиђивања јужне капије и пробоја бедема за пролаз пута. У Горњем граду Аустрија је за потребе своје војске изградила касарну димензија 60,0 x 13,0 м. Објекат је имао подрум са цистерном, приземље и спрат. Улаз је био на источној страни. До спрата је водило спољно степениште. На сјеверној страни је стајао бункер над чијим се улазом и данас налази плоча са натписом.

По завршетку првог свјетског рата врше се даљње интервенције на проширењу пута. Проширује се пролаз кроз сјеверну капију, знатно насипа унутрашњи простор града, подиже нивелета пута и готово у цијелости руши јужна капија. Овим радовима су знатно девастирани Доњи град и Стари град Зворник у цјелини.

3. Досадашња законска заштита

На основу законске одредбе, а Рјешењем Земаљског завода за заштиту споменика културе НРБиХ број 86/54 од 22.1. 1954. године, Стари град (тврђава) у Зворнику, Општина Зворник, стављен је под заштиту државе. Рјешењем број 02-785-3 од 18.4.1962. уписан је у Регистар непокретних споменика културе.

Градитељска цјелина – Стари град Зворник налази се на Привременој листи националних споменика под именом Зворник – Стари град под редним бројем 773.

У Просторном плану БиХ до 2000. године уврштен је као споменик II категорије.

4. Истраживачки и конзерваторско-рестаураторски радови

Године 1964. извршени су конзерваторско-рестаураторски радови на подручју Доњег града. Санирани су обални бедеми, темељи и зидно платно. Извршени су конзерваторско-рестаураторски радови на кулама који се односе на измјену дрвених кровних конструкција, те покривачки радови. Као покров коришћена је шиндра.

Године 1965. настављени су конзерваторско-рестаураторски радови на обалном бедуу и зидовима уз саобраћајницу у Доњем граду.

У периоду 1979 -1981. извршени су конзерваторско-рестаураторски радови у

двје фазе: упоредо са радовима на новој саобраћајници⁷ у Доњем граду и након изградње пута. Дотадашња траса измијењена је и дјеломично је пролазила кроз објекте у Доњем граду. Првом фазом радова су обухваћени обални бедем, казамати и бастioni. Обављени су већи земљани радови, нарочито уз обални бедем гдје је висина ископа износила 2,5 м. Уклоњене су неадекватне доградње од бетонских блокова из аустроугарског периода и откривене зазидане топовске пушкарнице. Ископавање је вршено и у табијама уз бедем. У сјеверној табији су пронађени остаци међуспратних конструкција и више пушкарница. У полигоналној кули је откопано степениште. Приликом земљаних радова пронађене су велике количине топовске муниције, углавном камене, различитог промјера. Уклоњени су дрвене кровне конструкције и покрови који су, због лошег квалитета и неодржавања, дотрајали. У другој фази конзерваторско-рестаураторских радова, која се одвијала упоредо са изградњом саобраћајнице, обухваћени су: обални бедем, казамат и бастioni. Године 1984. настављени су радови на сјеверној капи-кули и бедемима уз кулу, са западне стране.

Године 1986. настављени су конзерваторско-рестаураторски радови у Доњем граду: на сјеверној кули, бастionу изнад тунела и полигоналној кули.

Сви радови су се одвијали у Доњем граду, под надзором Завода за заштиту споменика културе, природних знаменитости и ријеткости Босне и Херцеговине у Сарајеву. Аутори архитектонско-просторног рјешења су Ферхад Мулабеговић, дипл. инж. арх. и Хазим Ханџић, дипл. инж. арх.

Године 1988. вршена су мања археолошка ископавања унутар зидина Средњег града. Ископавања су вршили проф. др Ђорђе Јанковић са Филозофског факултета у Београду и мр Мирко Бабић, директор Музеја Семберије у Бијељини. Материјал се налази у Музејској збирци у Зворнику.

5. Садашње стање добра

Увидом на мјесту 20. априла 2005. године установљено је сљедеће:

Приступ Горњем граду води поред порушене спомен-костурнице из другог свјетског рата и новосаграђених сакралних објеката - цркве и маузолеја.

Зидови и објекти Горњег града су у у лошем стању због тога што дуго година нису одржавани и због физичког оштећења. Поједини дијелови објеката, као што су кула код улаза у аустријску касарну, зидови уз казамате, строп и сјеверни зид аустријске касарне, у унутрашњости су тешко оштећени и порушени. Стаза од Горњег града до Велике куле је тешко проходна због великог нагиба и растиња. Зидови којима је била ограђена са обје стране су мјестимично искрчени. Максимална висина зида износи 1, 0 м.

Велика кула, која доминира цијелим градом, оштећена је посебно на јужној страни. Оштећења су примјетна и на кули која стоји на сјеверном неприступачном дијелу бедема.

Зидови и објекти Доњег града груписани су око прометне саобраћајнице. Због изградње пута "кроз зидна платна", срушени су дијелови бедема уз јужну кулу, дио некадашње јужне капије, велика цистерна близу казамата, бастion уз

---

⁷ Интензитет саобраћаја кроз Доњи град био је повод да се изради студија пролаза пута са више варијанти. Завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа БиХ (надлежна служба заштите) залагао се за тзв. тунелску варијанту пролаза пута којом би се у најмање могућој мјери оштетио Доњи град. Израђен је пројекат који, нажалост, никада није реализован. Прихваћена је варијанта израде пута "кроз зидна платна" која је финансијски била много прихватљивија. (Завод за заштиту споменика културе, природних знаменитости и ријеткости Босне и Херцеговине, Сарајево, 1986.)

полигоналну кулу. Рушења су извршена машинским путем уз мјестимично минирање, чиме је посебно девастиран дио града уз јужну капију. На објектима и зидовима су извршени конзерваторско-рестаураторски радови, те су објекти и данас у солидном стању.

Унутрашњост казамата се користи за узгој шампињона. Уз Дрину око обалног бедема, а посебно код јужне капије, видљиве су депоније смећа.

6. Специфични ризици којима је добро изложено

Нема специфичних ризика.

III - ЗАКЉУЧАК

Примјењујући Критеријуме за доношење одлуке о проглашењу добра националним спомеником ("Службени гласник БиХ" бр. 33/02 и 15/03), Комисија је донијела одлуку као у диспозитиву. Одлука је заснована на сљедећим критеријумима:

А) Временско одређење

Б) Историјска вриједност

Ц) Умјетничка и естетска вриједност

iv. композиција

vi. вриједност конструкције

Д) Читљивост (документарна, научна, образовна вриједност)

i. Материјално свједочанство о мање познатим историјским периодима

ii. Свједочанство о историјским мијенама

iv. Свједочанство о одређеном типу или стилу

Г) Изворност

i. облик и дизајн

ii. материјал и садржај

v. Положај и смјештај у простору

Х) Јединственост и репрезентативност

i. Јединствен и риједак примјерак одређеног типа

Саставни дио ове одлуке су:

-копија катастарског плана,

- фото-документација (фотографија Музејске збирке Зворник и са терена)

- документација Завода за заштиту споменика у саставу Федералног министарства: идејно архитектонско-урбанистичко рјешење - Ревитализација комплекса Старог града Зворника

Коришћена литература

У току вођења поступка проглашења добра националним спомеником БиХ коришћена је сљедећа литература:

1904. Трухелка, Ћиро, *Краљевски град Јајце, повијест и знаменитости*, Сарајево, 1904.

1916. Thalloczy, Ljudevit, *Повијест (бановине, града и вароши Јајца)*, Загреб, 1916.

1952. Крешевљаковић, Хамдија, *Прилози повијести босанских градова под турском управом*, Прилози за оријенталну филологију и историју југословенских народа под турском владавином II/1951, Сарајево, 1952, 119-184.
1953. Крешевљаковић, Хамдија, *Стари босански градови*, Наше старине I, Сарајево, 1953, 7-45.
1955. Динић, Михаило, *За историју рударства у средњовековној Србији и Босни*, I део, Београд, 1955.
1955. Мазалић, Ђоко, *Зворник (Звоник) стари град на Дрини*, Гласник Земаљског музеја Босне и Херцеговине [Н.С.](#), св. X, Сарајево, 1955, 73-116.
1956. Мазалић, Ђоко, *Зворник (Звоник) стари град на Дрини (Крај)*, Гласник Земаљског музеја Босне и Херцеговине [Н.С.](#), св. XI, Сарајево, 1956, 97-118.
1961. Ковачевић-Којић, Десанка, *Зворник у средњем вијеку*, Годишњак Друштва историчара БиХ XVI, Сарајево, 1961, 19-35.
1964. Ђирковић, Симо, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд, 1964.
1970. Ханџић, Адем, *Зворник у другој половини XV и XVI вијека*, Годишњак Друштва историчара БиХ XVIII, Сарајево, 1970, 141-196.
1973. Кујунџић, Јурај, *Црква Свете Марије у Зворнику*, Добри пастир XXIII, Сарајево, 203-210.
1977. Анђелић, Павао, *О усорским војводама и политичком статусу Усоре у средњем вијеку*, Прилози Института за историју у Сарајеву бр. 13, година XIII, Сарајево, 1977, 17-45.
1977. Анђелић, Павао, *Убикација области Треботића и територијално – политичка организација босанског Подриња у средњем вијеку*, Гласник Земаљског музеја Босне и Херцеговине (A), [Н.С.](#) св. XXX-XXXI/1975-1976, Сарајево, 1977, 243-268.
1978. Ковачевић-Којић, Десанка, *Градска насеља средњовјековне босанске државе*, Сарајево, 1978.
1979. Челеби, Евлија, *Путопис, приредио Хазим Шабановић*, ИРО "Веселин Маслеша", Сарајево, 1979.
1981. Бојановски, Иво, *Прилози за топографију римских и предримских комуникација и насеља у римској провинцији Далмацији, III – Прилог проучавању античких насеља и комуникација у источној*

Босни, Годишњак Центра за балканолошка испитивања, књига 17. Академије наука и умјетности Босне и Херцеговине, књига XIX, Сарајево, 1981, 125-198.

1991. Крешевљаковић, Хамдија, *Капетаније у Босни и Херцеговини*, Изабрана дјела I, "Веселин Маслеша", Сарајево, 1991.

Носилац истраживања и израде Приједлога одлуке:

*Јасна Бурназовић, дипломирани инжењер архитектуре,
сарадник за археологију у Комисији за очување националних споменика*